

4348

8

Արարարութեւն «Հորիզոն» 02 NOV 2010

78(07)

Ա-79

այ

Խմբագրութեւն:

Կոմիտաս:

Երևան Խմբագրատուն

ԵՐԳԵՑՈՂ ՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍԱԻԱՆԴՄԱՆ, ==

== ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ .

29434

(ԶԵՌՆԱՐԿ ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ)

Կ Ա Ձ Մ Ե Ց

Մ. ԱՐԵՏԻՍԵԱՆՑ

1914

ԵՐԵՒԱՆ: Տպարան «ԿՈՒԼՏՈՒՐԱ»

20 FEB 2013

Մ Ի Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Ս Ք

Հրատարակելով սոյն ցուցումները, ես ունեցել եմ նպատակ տալ որոշ դիւրութիւններ մեր երգեցողութեան ուսուցիչներին, ինչպէս դասարանական, նոյնպէս և խմբական պարամունքների ժամանակ: Դիւրութիւններ ասելով ես հասկանում եմ դասաւանդութեան այն գործնական ձևերը, որ առաջ եմ բերել այս գրքում:

Երգեցողութեան մեթոդիկան անհնար է լքիւ տալ, առանց առաջադրեալնոտային սխտեմատիք վարժութիւնների, բայց քանի որ այդ ինչ ինչ պատճառներով կարելի չէ, ուստի բարւոք համարեցի եզրափակել այս մեթոդական համառօտ տեսութեամբ:

Երգեցողութեան դասաւանդումն էլ միւս առարկաների դասաւանդութեան նման, պահանջում է այն ընդհանուր կանոնը՝ մի նիւթից միւսը թռիչքներով չ'պէտքէ անցնել, այլ սխտեմայով, հետևողականութեամբ և տրամաբանական կապով:

Կարևոր գտայ հարևանցի պատմական ակնարկ ձգել եւրոպական դպրոցական աշխարհիկ

երգեցողութեան մասին: Մեր դպրոցներում
այդպէս չէ եղել աշխարհիկ երգեր աւանդելու
ծագումը. մեր խալիֆայական դպրոցներում
անգամ հոգևոր երգերի հետ միասին աւանդում
էին աշխարհիկ երգեր, բայց գրաւար՝ օրինակ.
«Յամսավերջն ապրիլի», «Յերկու ձեռն, եր-
կու մոմ» և այլն և այլն: Մեր հոգևոր երգերը
դպրոցներում երբէք ճնշում գործ չեն դրել
աշխարհիկ երգերի վերայ, այդ հանգամանքն
էլ կարելի բացատրել ենք նրանով, որ մեր հոգևոր
երաժշտութիւնն էլ կրում է աշխարհիկ երգերի
կնիքը. այդ երկուսն էլ համարեա ժողովրդական
ստեղծագործութեան բովով են անցել: Ով մեզ-
նից «Գովեա Երուսաղէմ» շարականը նոյն բա-
ւականութեամբ չի երգում, ինչ որ մի աշ-
խարհիկ երգ: Սակայն հարկ է նկատել, որ
ես ամենեւին կարիք չեմ գտնում դասարանական
պարապմունքների մէջ հոգևոր երգերի ներմու-
ծութեան, վերապահելով այդ խմբական պա-
րապմունքներին: Հոգևոր երգեցողութեան դասա-
ւանդութիւնն էլ զրա ժամանակ հարկաւոր է
պարփակել Ս. Պատարագի երգերով և մի քանի
անհրաժեշտ շարականներով, որոնցով բացւում
են մեր հանդէսները — «Նորահրաշ պսակաւոր»
և այլն:

Ես առհասարակ դէմ եմ հայկական նո-
տաների դասաւանդութեան. դպրոցում կարիք
չը կայ ծանրաբեռնել աշակերտութեան այնպի-
սի առարկաներով, որոնք կեանքի մէջ անգոր-
ծադրելի են, մանաւանդ որ մեր շարականնե-
րից շատերն արդէն կան հրատարակած և
գծային սիստեմի նոտաներով: Հարկ եղած
դէպքում կարելի նրանց մասին համառօտ տե-
ղեկութիւն տալ, այդ էլ միայն ամենաբարձր
դասարանում, ուր աշակերտները վերջացնում
են երգեցողութիւնը:

Դասագիրքս կազմել եմ մեծ մասամբ
թարգմանաբար օգտւելով Альбрехтъ К—ի
երգարանի յառաջաբանից. П. Воротниковъ-ի
„Руководство къ преподаванію хороваго
пѣнія գրքից. Проф. У. Мазетти—Краткія у-
казанія по пѣніи. Е. Линева—Музыкаль-
ная грамота գրքերից և ուրիշներից ու պար-
բերական հրատարակութիւններից:

Մ. Աւետիսեանց:

9 մայիսի 1914 թ.
Երևան.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Աշխարհիկ երգեցողութիւնն իբրեւ դպրոցական պարտադիր առարկայ առաջին անգամ մտնում է Զուիցերիայի ժողովրդական դպրոցներում XIX-րդ դարի սկզբներում, երբ այնտեղ շնորհիւ Պեստալոցցու, տարածւեց կրթութեան և դաստիարակութեան նոր հիմնական սկզբունքը՝ ընդհանուր կրթութիւն, կամ բազմակողմանի զարգացումն մարդու ֆիզիքական ու հոգեւոր բոլոր ոյժերի և ունակութիւնների:

Մինչև Պեստալոցցու երեան գալը, ամեն տեղ դպրոցներում սովորեցնում էին միմիայն հոգեւոր երգեր, իսկ աշխարհիկ երգը ճանաչած էր իբրեւ անպարկեշտ պարապմունք դպրոցի համար: Պեստալոցցին իր մանկավարժական գրական աշխատութիւններով և գործունէութեամբ ցոյց տւեց և ապացուցեց ժողովրդական դպրոցի բոլորովին այլ նշանակութիւնը՝ տարածել ժողովրդի մէջ ուղիղ ճանաչւած ընդհանուր կրթութիւն, որով կրօնի դասաւանդութեանը

դարձեալ արեւց առաջնակարգ տեղ, բայց միւս առարկաներ էլ՝ գննական ուսուցումը, կարդալը, գիրը, հաշիւը, և այլն. ստացան բոլորովին ինքնուրոյն դիրք, ինչպէս անհրաժեշտ միջոցներ երեխաներին ուղիղ կրթութիւն տալու: Այդ պատճառով երգեցողութիւնն էլ ժողովրդական դպրոցներում կորցրեց իր բացառիկ եկեղեցական բնոյթը և ճանաչւեց իբրեւ անհրաժեշտ առարկայ, որ շատ մեծ չափով ազդում է երեխաների բարոյական զարգացման վերայ: Այսպիսով ժողովրդական դպրոցներում մտցրին աշխարհիկ երգեցողութիւնը հաւասար հոգեւոր երգեցողութեան:

1810 թւին Յիւրիխում արգէն լոյս տեսաւ «Դասագիրք երգեցողութեան Պեստալոցցու սկզբունքով», որ հրատարակեցին Նեգել և Ֆէյֆեր ուսուցիչները: Զուիցերիայի դպրոցների օրինաւին հետեւելով գերմանական բողոքական դպրոցներումն էլ մտցրին աշխարհիկ երգեցողութիւնը, ընդունելով այն իբրեւ անհրաժեշտ հանրակրթական առարկայ և ուղիղ միջոց երեխաների հոգեւոր կարողութիւնների և զգացմունքների ազնւացման:

1816 թւին Պրուսիայի լուսաւորութեան նախարար Փօն Այլտենշտայնը, որին Պրուսիան պարտական է իր դպրոցական շատ սխաեմանե-

բով, այս շրջաբերականով դիմեց Գերմանիայի բոլոր Թագաւորութիւնների և իշխանութիւնների դպրոցական վարչութիւններին. «Մեր դպրոցներին արդարացի նախատինք են տալիս, որ նրանք երեխաներին կրթելուց, աշխատում են զարգացնել նրանց միտքը, բայց ամենեին չեն աշխատում կազմակերպել նրանց սիրտը, որը մարդու բոլոր լաւ և վատ մտածողութիւնները և զգացումների ծագման աղբիւրն է: Մեր դպրոցների այս միակողմանի ընթացքը մեզ կը հասցնի այն բանին, որ մենք մեր դպրոցներից միշտ կ'ստանանք չոր, ինքնաթէր մարդիկ, որոնք ընդունակ չեն լինի զգալու ընդհանուր բարիքը, ոչ մի բանի անկեղծ զգացումով չեն մօտենայ, առանց հասկանալու բարին և զեղեցիկը, ամեն բանի մէջ կառաջնորդւեն իրենց եսամոլութեամբ և անհատական հաշիւներով: Որպէսզի ներկայ երիտասարդութեան բարոյական բազմակողմանի կրթութեան համար մենք ժամանակին դործադրած լինենք մանկապարտական տեսակէտից ուղիղ ճանաչւած բոլոր նոր օրէնքները, ապա և պիտի առանձին ուշք դարձնենք և երգեցողութեան վերայ, որովհետեւ նա ներկայացնում է մի կարող զօրութիւն, որը չի կարելի ոչ մի բանով փոխարինել. սա միակ ազդու և յուսալի միջոցն է աճեցնելու և բարձ-

րացնելու մարդուս զգացումները...»:

Այս շրջաբերականի շնորհիւ Զուլցբերիայի նման Գերմանիայում ևս աշխարհիկ երգեցողութիւնը դարձաւ իբրեւ դպրոցական պարտադիր առարկայ: Դասագիրք ընդունւեց դարձեալ Նեգելի գիրքը, որ մասամբ դժւարութիւններ ունէր իր ոչ սխտեմատիք լինելու պատճառով:

1820 թւին էսսենում Նատրոպը հրատարակեց մի դասագիրք, որտեղ զլիաւոր տեղը տւած էր թէորիական վարժութիւններին: Նեգելի և Նատրոպի գրքերը հիմք ծառայեցին այնուհետեւ ինչպէս Գերմանիայում, նոյնպէս և ուրիշ տեղերում հրատարակւելու երգեցողութեան դասագրքերի, որոնց հետ ցանկացողը կարող է ծանօթանալ Գենշելի յօդածներից, որ տպագրւած են „Педагогический Ежегодникъ“ թերթի 1850—55 թւի համարներում:

Այնուհետեւ 40-ական թւականներին Ֆրանսիայի Ֆրեօբելական մանկապարտէզներում նոյնպէս սկսեցին աւանդել աշխարհիկ երգեցողութիւն, դրանից յետոյ այդ առարկան կամացկամաց ձեռք բերեց քաղաքացիական իրաւունք հաւասար դիրքի վերայ դրւելու միւս առարկաների հետ:

ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Սովորեցնելով երեխաներին ինքնուրոյն և ճիշտ երգել նոտաներով և առանց նոտաների հոգևոր, ժողովրդական, զրական, ազգային և պատմական լաւ երգեր, դպրոցը դրանով բաւարարում է մարդու բնական ամենամաքուր և բարձր պահանջներին և կրճատում անվայել երգերի գործածելը, որոնք մարդու մէջ զարթեցնում ու զարգացնում են ցածր և ստոր անասնական զգացումներ և զգայական տգեղ ցանկութիւններ։ Անսխալ և ճիշտ կատարումն այնպիսի երգերի, որոնց թէ բառերը, և թէ հղանակները գեղեցիկ են իրենց ներդաշնակութեամբ, ազդում են ուղղակի երեխաների զգայուն սրտերի վերայ, փափկացնում, զարգացնում և բարձրացնում են նրանց զգացումները։

Ներդաշնակ հոգևոր երգերը զարթեցնում են երեխաների մէջ կենդանի և վառ կրօնական զգացումներ։ Ընտիր ժողովրդական, ազգային և պատմական երգերի դերը նոյնպէս մեծ է լինում դպրոցում, եթէ նրանք կատարւում են ճիշտ, երաժշտական պահանջների համեմատ, նրանք կենդանութիւն են տալիս դպրոցական պարապմունքներին, տալիս են նրանց իսկական

ժողովրդական բնոյթ և զարգացնում են երեխաների մէջ բուռն զգացումներ սիրոյ և մեծաբանքի դէպի իր ժողովուրդը, հայրենիքը և նախորդների պանծալի յիշատակը։

Այդպիսի երգեր գործածելը մեծ հաճոյք է պատճառում ուսանող երիտասարդութեան դպրոցական պարապմունքներից ազատ ժամանակ, թէ դպրոցում և թէ դուրսը։ Այս բանն աւելի կարևոր է մեզ մօտ, որովհետեւ մեր ազատ օրերն աւելի շատ են, ընտանեկան շրջաններում քիչ կան այնպիսի զբաղմունքներ, որ աշակերտներն անցկացնեն հետաքրքիր և կրթիչ։ Երգեցողութեան օգուտն աշակերտների միջոցով տարածւում է և այն հասարակութեան ու ազգի վերայ, ուր նրանք են լինում։ Սովորելով դպրոցում կանոնաւոր երգեցողութիւն, աշակերտները կարող են կազմել եկեղեցական երգեցիկ խմբեր, որոնք կը նպաստեն հասարակութեան ջերմեռանդ կարգապաշտութեան։ Դա առանձնապէս լաւ է գիւղերում, ուր չը կան երաժշտական խմբեր, բացի այդ անդրապէտ ծնողներն իսկոյն տեսնում են ուսման և կրթութեան անմիջական ազդեցութիւնը։

Ներդաշնակ երգերը, թէ ժողովրդական, ազգային ու գրական, պատմական բովանդակութեամբ, դարձեալ դպրոցի միջոցով տարածւում

են հասարակութեան մէջ և զարթեցնում նրանց մէջ ազնիւ զգացումներ: Երգեցողութեան ուսման այս բարձր արդիւնքներն ապացուցանում են առարկայի կարեւորութիւնը դպրոցում, ահա թէ ինչու համար երգեցողութիւնը Գերմանիայի, Զուիցերիայի դպրոցներում ոչ թէ միայն հաւասար բարձրութեան վերայ է դրւած միւս առարկաների հետ, այլ և տարածւած է բոլոր մանկապարտէզներում ու խնամատներում:

Մեր դպրոցներից շատերը կարող են երգեցողութիւնը կանոնաւոր անցնել, բայց ցաւալի է արձանագրելու համար, որ մեր դպրոցների վարիչները կանգնած չեն իրենց կոչման բարձրութեան վերայ, և նրանցից շատերը մեծ նշանակութիւն չեն տալիս երգեցողութեան և կանոնաւոր միջոցներ չեն գործադրում այդ առարկան իր բարձրութեան վերայ դնելու: Նրանց գրադարաններում շատ հազւագիւտ բան կը լինի, թէ մի գիրք գտնէք երաժշտական գրականութեան վերաբերեալ, մինչ Գերմանիայի, Զուիցերիայի և այլ քաղաքակիրթ երկրներէ դպրոցների գրադարանները հարուստ են երաժշտական գրականութեան վերաբերեալ բազմաթիւ գրքերով: Գուցէ մեզ առարկեն, թէ մեզնում այդ առարկային տիրապետող ուսուցիչ-

ների սով է, թէ շատերը նրանցից միմիայն հասարակ արւեստագէտներ են, առանց սեմինարիական կրթութեան: Մեր կարծիքով դա շատ սխալ մտածելակերպ է, եթէ երաժշտութեանը դպրոցում տրուի իր պատկանեալ տեղը, այն ժամանակ ոչ ոք չի խորշի այդ առարկայի դաստիարակութիւնից և բոլոր կարեւոր ոյժերն էլ երեան կը դան: Պէտքէ պաշտօնը, ինչ էլ դա լինի, ունենայ իր գրաւիչ կողմը, որպէսզի կարողանայ դէպի իրենք քաշել լաւ և կարեւոր ոյժեր: Մեզ համար երաժշտութեան ուսուցիչներ ամենից առաջ պիտի նախապատրաստեն մեր միջնակարգ դպրոցները, բայց հենց այդ դպրոցներում երաժշտութիւնն ու երգը դրւած չեն այնպէս, ինչպէս հարկն է: Քանի որ մեր մէջ դեռ կուլտուրան իր բարձրութեան չի կարողանում հասնել հենց իրենք բարձր դպրոցների միջոցով, հապա մենք էլ մեր կուլտուրական կեանքի յառաջագիմութեան վերայ ի՞նչ յոյս կարող ենք դնել և ինչպէս կարող ենք այն կրթութիւնը, որ տալիս են մեր դպրոցները, նպատակին հասած համարել: Ուրիշ կենսակիրթ երկրներում կան առանձին երգեցիկ խմբեր, որոնք երգում են եկեղեցիներում, ու դէպի իրենց են գրաւում ժողովրդի մեծ մասը, որը սովոր է, մանաւանդ

տօն օրերին, կոնծելով զբաղել. հետևապէս
զրա զէմ կուելու զէնքերից մէկն էլ հանդիսա-
նում է երգեցողութիւնը: Բայց քանի մեր մէջ
նման ընկերութիւններ հիմնելը կապւած է շատ
դժուարութիւնների հետ, հետևապէս զպրօցը
կարող է իր կողմից որոշ օգնութիւն և պէտ-
քականութիւն ցոյց տալ զէպի այն հասարա-
կութիւնը, որի շահերի ուղիղ ընթացքի համար
է կառուցւում ինքը: Բայց յաճախ դուք տես-
նում էք մեր դպրոցներն իրենց աշակերտու-
թեան էսթետիքական պահանջները չեն
կարողանում բաւարարել, ուր մնաց թէ
մտածեն հասարակութեան մասին: Եւ այդ բո-
լորը նրա շնորհիւ է, որ մեր մէջ հասարակու-
թեան և ազգի շահերով տարւողներ չը կան. մի
կատարեալ սով է մեր մէջ անձնէր ու գոր-
ծին սիրտ ցաւեցնող մարդկանց թիւը:

Քանի, քանի քանքարաւոր հանճարներ
մարում են մեր մէջ անյայտ բոլորին... և այդ
բոլորի պատճառն այն է, որ մեր դպրոցներում
գեղարւեստական առարկաներն այնքան փխրուն
հիմքերի վերայ են դրւած:

Ծիշտ է, մեր ազգային պատմութիւնն այն-
քան էլ արգասաւոր չի եղել, ինչպէս գեղար-
ւեստի միւս ճիւղերի զարգացման, նոյնպէս և
երաժշտութեան համար, որով նրանցից շատերը

զարգացել են միակողմանի, բայց և այնպէս մեր
ժողովուրդը դարձեալ իւր մէջ պահել է այն-
պիսի ինքնուրոյն և հարազատ գծեր, մինոր
մելանխօլիք տրամադրութիւնների բազմաձև
արտայտութիւններ, որը կարող է և գեղարւես-
տի այդ ճիւղում ծնել Այվագովսկիներ. միմի-
այն հարկաւոր է միջոցներ տան նրան. ահա
այդ միջոցներից մէկն է հայ դպրոցականին
տալ ուղիղ և ճիշտ երաժշտական թէկուզ տար-
րական կրթութիւն, ընդունականների համար ար-
դէն հեշտ կը լինի սուղւել այդ աստուածային
արւեստի խորքերը: Որով գուցէ ապագայում
մենք էլ հնարաւորութիւն կունենանք բաց ճա-
կատով կանգնել կուլտուրական ազգերի շար-
քում. մի ազգի կուլտուրական մեծութիւնը
միշտ չափւում է նրա արւեստների զարգաց-
ման բարձրութեամբ, առաւելապէս նրա երա-
ժշտութեամբ. այդ եօթն տառերից կազմւած լեզւի
ընթերցումը մատչելի է բոլոր ազգերին: Թէ
ինչ կերպ դաստանդած երգեցողութիւնը կա-
րող է այսպիսի դրական արդիւնքների հասնել,
ահա զրա մասին է, որ մենք կաշխատենք ծա-
նօթացնել նրանց, որոնք մի որևէ կերպ հետա-
քըքրւում են այդ առարկայի դաստանդամբ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔՆԵՐ ԴԱՍԱԻԱՆԻՄԱՆ:

Երգեցողութեան ուսուցումը դպրոցներում իրեն նպատակ չը պէտք է դնի տալ գերասան երգիչ-չուհիներ, նրա պահանջը բաւարարւած կ'լինի, եթէ աշակերտութեան մեծամասնութիւնը դպրոցն աւարտելուց յետոյ գիտէ բաւական թւով ընտիր հոգևոր, ժողովրդական և ազգային երգեր և կարող է նման ու նոյն երգերը երգել նոտաներով և յիշողութեամբ: Անհնարին է պահանջել, որ դպրոցն այսպիսի հետեանքների հասնի բոլոր աշակերտութեան վերաբերմամբ: Դիտողութիւններն այս առթիւ գերմանական և գւիցերական դպրոցներում միջին հաշուով տւել է հետեւեալ թւերը. 80 հոգուց 10-ը ուսումը վերջացնելուց յետոյ դուրս են եկել լաւ երգիչներ, 20-ը կարող են կարգին երգել նոտաներով և յիշողութեամբ, 25-ը մասնակցում են երգեցիկ խմբերին, չը խանգարելով պահանջւած կանոնները, 20-ը երգում են միայն լսողութեամբ, իսկ 5-ը եղել են անընդունակներ երաժշտական լսողութիւն չունենալու պատճառով:

Աշխարհիկ երգեր սովորեցնելու համար անհրաժեշտ է, որ դպրոցն ունենայ ժողովածոններ այնպիսի երգերի, որոնք ըստ եղանակի

և բովանդակութեան լինեն, ժողովրդական, ազգային և պատմական 1, 2 և 3 ձայներով: Ցածր բաժանմունքների համար մեծ մասամբ հարկաւոր են երկձայն երգեր, որովհետև երկձայն երգեցողութիւնը բազմաձայն երաժշտութեան հասարակ և պարզ ձևն է:

Բոլորին յայտնի է, որ երեխաներն ըսկըսում են երգել շատ վաղ, երբեմն երեք տարեկան հասակում, հետեապէս երեխաներին պիտի սովորեցնել երգեր մինչև նրանց դպրոց մտնելը: Զուիցերիայում և Գերմանիայում պարտադիր ուսումն սկսում է 6 տարեկան հասակից, երեխաները նախ քան այդ սովորում են ընտանիքներում, մանկապարտէզներում և խնամատներում և այլն: Մեզ մօտ երեխաները դպրոց են ընդունւում 7 տարուց ոչ շուտ, հետեապէս անհրաժեշտ է նրանց երգել սովորեցնել, նախ քան դպրոց մտնելը: Ի հարկէ փոքր երեխաները կարողանում են երգել միայն լսողութեամբ այն էլ հեշտ և մատչելի երգեր: Օրօրոցի երգերը, օրօրները շատ համապատասխան են այդ հասակի երեխաներին, լաւ կը լինի նման երգերը սովորեցնել դաշնամուրի կամ մի այլ գործիքի նւագակցութեամբ:

Առաջին բաժանմունքում երգեցողութիւնը չի կարելի սկսել թէորիաներով. անհնարին է

1006
29434

մի օտար լեզու իւրացնելու համար նախ և առաջ այդ լեզուի քերականութիւնից սկսել, անհրաժեշտ է, որ երեխաներն լմանան գոնէ մի քանի ֆրագներ այդ լեզուով գործածել, որ նիւթ կծառայէր լեզուական տարրական կանոններին: Դրա համար էլ երգեցողութիւն սովորեցնելուց տարրական թէորիական բացատրութիւնները կարելի է տալ այն ժամանակ, երբ երեխաները գիտեն մի քանի երգ ճիշտ երգել զանազան զամմանների վերայ:

Որովհետեւ դպրոցական երգեցողութեան գլխաւոր նպատակը կայանում է նրանում, սովորեցնել երեխաներին երգել պարզ, լաւ երգեր, այդ պատճառով էլ տեսական մասն ըսկզբում կարեւոր նշանակութիւն չը պէտք է ունենայ և պիտի եզրափակւի անհրաժեշտ բացատրութիւններով, հասկանալու և կատարելու համար ճշտութեամբ այն երգերը, որոնք աւելի դասի նիւթն են կազմում: Այս տարրական վարժութիւնները և բացատրութիւնները բաժանւում են 3 կատեգորիաների՝ ա) մելոդիական, բ) ռիթմական և գ) պարզ ձայնական և տարւում են սխտեմատիքական հետեւողութեամբ, զուգընթաց երգերի կուրսին, սկսած ամենապարզերից: Դրա մէջ մտնում են և այն վարժութիւնները, որոնք նիւթ ունեն երկձայն

երգեցողութիւնը:

Երգեցողութեան ամբողջ կուրսը ժողովրդական դպրոցներում բաժանւում է 3 աստիճանների. հիւսիսային Գերմանիայում, ուր ուսումը պարտադիր է 6—14 տարեկան հասակը՝ առաջին և երկրորդ աստիճաններին տրւում է երեքական տարի, իսկ երրորդին 2 տարի: Իսկ Զուիցերլանդի դպրոցներում, եթէ նրանք վեցամեայ դասընթացք ունեն, ամեն մի աստիճանին ընկնում է 2 տարի: Առաջին աստիճանում նշանակւում է շաբաթական 4 կէս ժամեայ դաս, որի ժամանակ երեխաներն երգում են լսողութեամբ, 10 րոպէ գործ է ածւում նախապատրաստական վարժութիւնների երգելուն, իսկ 20 րոպէն խլում է տրւած երգը:

Երկրորդ աստիճանին տրւում է շաբաթական 2 ժամ: Կուրսի սկզբում մօտ ամիս ու կէս կրկնողութիւն է արւում անցած երգերի: Յետոյ 10—15 րոպէ դասի սկզբից տալիս են ձայնամարդութեան, 20 րոպէ տարրական վարժութիւնների և 30 րոպէ նոր երգ սովորելուն:

Երրորդ աստիճանում էլի շաբաթական 2 ժամեայ դասի ընթացքում մի ամիս չափ տրւում է անցած երգերի վարժութիւններին և կրկնողութեան, դարձեալ կարեւոր թէորիական բացատրութիւններով: Պարապմունքները տար-

ւում են այնպէս, ինչպէս երկրորդ աստիճանում:

Համաձայն պրոուսական դպրոցական կանոնադրութեան, որ տւեց լուսաւորութեան նախարար Ֆալկը 1872 թւին, ցածր աստիճանում պահանջում է 12—15 հոգևոր միաձայն երգեր, նոյնքան և աշխարհիկ, երկրորդ և երրորդ աստիճաններում 15—20 հոգևոր և աշխարհիկ երկձայն երգեր: Հետևապէս տարրական դպրոցաւարտն իմանում է մօտ 40 աշխարհիկ և նոյնքան էլ հոգևոր երգեր երգել նոտաներով և յիշողութեամբ: Սակայն մենք հոգևոր երգերի գործածութիւնն այժմ պիտի դուրս բերենք առաջին երեք ցածի բաժանմունքներից. թէ ինչ երգեր պիտի ցուցակի մէջ առնել ամեն մի դասարանում, դրա մասին մենք յետոյ կը խօսենք:

Երրորդ բաժանմունքում (ծխական դպրոցներ) պիտի սկսել արդէն նոտաների ուսումը, ամեն մի աշակերտ պիտի իր առաջն ունենայ դասագիրքը, որն այնպէս պիտի կազմւած լինի, որ նոտաները սովորելուց առաջ աշակերտներն առաջ սովորեն այդ նոտաների տակ գրւած երգի ձայները, որն իբրև օժանդակ միջոց մեծ ծառայութիւն է մատուցանում նոտաների հեշտ սովորելուն: Նրանք երգելով միաժամա-

նակ հետևում են նոտաներին, տեսնում են, որ երգելու ժամանակ ինչպէս մի նոտայի տակ գրւած վանկը կամ կարճանում է, կամ երկարանում, կամ նոտաներն ինչ ձևով են գրւած, ինչ հեռաւորութիւն ունեն իրարից և թէ ամեն մի վանկ համաձայն իր վերև գրած նոտայի ինչպէս բարձրացւում է, կամ ցածրացւում:

Դասաւարտութեան այս ձևը մի քանի մանկավարժներ մինչև հիմա էլ համարում են մեքենայական և անհամապատասխան մանկավարժական պահանջների բանը նրանում է, որ նրանք չեն իմանում, որ երգեցողութեան ըսկզբի դասերում (երրորդ բաժ. տարեսկիզբ) աշակերտներին սովորեցնում են միմիայն լսողութեամբ, հետևապէս և խօսք չի կարող լինել մեքենայական ուսուցման ձևի մասին: Ձայնագրեալ երգարանով դասաւանդել տարրական երաժշտութիւն ունի հետևեալ առաւելութիւնները: Սա նպաստում է 1) եղանակն արագ սովորելուն, 2) աշակերտները ծանօթանում են նոտաների զրութեան ձևին և տեսնում որ այդ նշաններով են արտայայտւում երգերի եղանակները, ինչպէս տառերով բառերը և հետևապէս, երբ ուսուցիչն անցնում է ձայնանիշների բացատրութեան, այդ ժամանակ ոչ թէ միայն նրանց զրելու ձևն արդէն ծանօթ է ե-

ընթացներին, այլև նրանք հասկանում են դրա ընդհանուր նշանակությունը. այս բոլորը համարեա մեծ չափերով բաւարարում են ներկայ մանկավարժական պահանջներին:

Երեխաներն երգելիս պիտի երգեն ամբողջ կրծքով, հնչիւնալից, բարձր և լիքն ձայնով:

Անհրաժեշտ է երգեցողութեան ժամանակ դաշնամուրի նւագակցութիւն, իսկ եթէ այդ հնարաւոր չէ, ապա պիտի դիմել միւս երաժշտական գործիքների օժանդակութեան: Միւս գործիքներից առաջին տեղը բռնում է ջութակը, եկեղեցական երգեցողութեան համար երգեհոնը (ֆիսզարմոնիայ): Զութակի առաւելութիւնները կայանում է ա) նրա ձայնի բեղիստուն այն է, ինչ երեխաներին, բ) նրա ձայնատեմբը երեխաների ձայնատեմբից շուտ է ջուլում, գ) ջութակի վրայ կարելի է նւագել թոյլ, ուժեղ, կամաց-կամաց ուժեղացնելով և թուլացնելով ձայնը, դ) ուսուցիչը նւագում է կանգնած և կարող է կարևոր դիտողութիւններ անել, նոյնիսկ նւագելիս:

ե) Զութակը համեմատած միւս գործիքների հետ աւելի էժան է և տեղափոխելու յարմար, հնարաւոր է միշտ պահել սարքած:

Նոր երգ սովորեցնելիս ուսուցիչը պիտի առաջ ինքն երգի, եթէ աջողակ ձայն ունի,

ապա դիմի գործիքի օգնութեան: Գործնականում մեծ տեղ չի բռնում այժմ գործիքներով երաժշտութիւն աւանդելը, բայց դա հենց մի պիւս է և այն ժամանակ, երբ ուսուցիչն իր ձայնի աջողութեան վրայ վստահ, գործիք չի դորժածում, գործիքը բացի այն, որ ուսուցչի թոքերը որոշ չափով ապահովում է յաճախ անյարմար դասարաններում երգեցողութիւն անցնելիս, այլև զեղարկեստական հաճոյք է զարթեցնում երեխաների մէջ, որոնցից շատերն ապագայում նախանձախնդիր են լինում սովորելու մի որևէ գործիքի վրայ նւագելու:

Դասարանական երգեցողութեան ժամանակ, պիտի պահանջել աշակերտներից, որ նրանք էլ չափ տան, որի ժամանակ պիտի խուսափել խմբապետական բարդ չափերից: Մեծ ուշք պիտի դարձնել ինտոնացիայի վերայ առանձնապէս ու — ի — ձայնաւորների ժամանակ: Երգեցողութեան դասերի համար զրպրոցներն առանձին սենեակ պիտի ունենան, ուր լաւ լոյս լինելուց և ընդարձակութիւնից բացի, պէտք է լինի ձայների ճշգրիտ անդրադարձում (отражение звука) կանոնաւոր երգեցողութեան առաջին պայմանն է շնչառութեան կանոնաւոր գործածելը: Պէտք է վարժեցնել աշակերտներին շնչել հանդարտ, ժանր, անշշուկ և այնքան

խորն, որ կրծքի ցանցապատերն ըստ կարելուոյն լայն բացւեն. պիտի ներշնչել այն ժամանակ, երբ դեռ մի փոքր օդ մնացած է լինում թոքերում:

Ներշնչումն և արտաշնչումը պիտի կատարել քթի միջով, որպէսզի կոկորդի պատերը չը չորանան, ճիշտ և լաւ շնչելուց է կախած ձայնի տեղութիւնն և ոյժը: Երգելուց պիտի կանգնել ուղիղ կուրծքը դուրս գցած, ձախ ոտքը մի փոքր առաջ դրած. երգեցողութիւնը պէտք է այնպիսի թեթեւութեամբ կատարել, ինչպէս խօսակցութիւնը: Պէտք է ուշք դարձնել, որ երգելուց դէմքը ծամածռութիւններ չունենայ, դրա համար պիտի պատւիրել երգիչներին տանը հայելու առաջ վարժւեն դրան: Բարձր նոտաներ երգելուց պիտի գլուխը դէպի առաջ թեքել և ոչ թէ յետ, ինչպէս ընդունւած է:

Երգելուց առաջ միշտ կրկնել մի քանի անգամ տւած երգի հիմնական աւորդներ կազմող նոտաները I աստիճան, IV, V և I, որից յետոյ անցնել երգելուն: Սա այն առաւելութիւնն էլ ունի, որ շատ հեշտացնում է երգի սօլֆեգիան և շուտ չի փոխւում գամման:

Նոր երգը մի քանի անգամ ուսուցիչն ինքն է երգում, ապա նւագում գործիքի վերայ, որից յետոյ սովորեցնում է երգը մաս մաս

տալով բառերի և հիւսւածքի բացատրութիւնն այն չափով, ինչ չափով ինքն է կարեւոր գըտնում: Լաւ չը սովորած երգը չը պէտք է դասից դուրս երգւի: Դասատուն ինքը պիտի խուսափի դասարանի հետ երգելուց, որովհետեւ երգելու ժամանակ ինքը չի կարողնկատել նրանց թերութիւնները:

Առաջին և երկրորդ բաժանմունքում պիտի անցնել մանկական երգեր, որոնց ընտրութիւնը պէտք է ամեն ուսուցիչ ինքն անի և տարւայ սկզբից կազմի իր ծրագիրը—ռեպերտուարն իւրաքանչիւր բաժանմունքի համար ջով: Պատահում են յաճախ այնպիսի աշակերտներ, որոնք միանգամայն զուրկ են լինում երաժշտական լսողութիւնից, այդպիսիներին պէտք է չը թողնել նոր երգը դասարանի հետ երգել, բայց այդ արգելումը պիտի կատարել այն ձևով, որ նրանց եսը չը տուժէ: Երկրորդ բաժանմունքում տարւայ կէսից յետոյ, երբ աշակերտներն ունեն բաւական երգերի պաշար, կարելի է անցնել երկձայն երգեր, միայն թէ նրանց առաջ պիտի սովորեցնել բ-բգ ձայնը, յետոյ երբ այդ կը իւրացնեն և առաջին ձայնը: Այս պրիոմն ունի այն առաւելութիւնը, որ երեխաները շուտ չեն սխալւում և մի ձայնից միւսը չեն անցնում երգելուց: Պէտք է

շեշտել և այն, որ հաւասար փոխանակութիւն պիտի ունենան ինչպէս խմբով—դասարանով, նոյնպէս և ջոկ-ջոկ երգելը:

Գ. բաժանմունքում կարելի է սկսել նոտաների ուսումը: Յարմար դասագիրք կարող է է ծառայել Ռ. Մելիքեանի և Ա. Մանուկեանի «Երաժշտական այբբենարան»-ը, որը շատ զիւրութիւններ ունի—երգի միջոցով, ինչպէս գրքումս շեշտել ենք, անցնել նոտաներ, ուր միաժամանակ աշակերտները ծանօթանում են նոտաների և գրութեան ձևին և տեղութեան նշաններին և այլն: Ուրեմն Գ. բաժանմունքից պիտի սկսել երաժշտական տարրական թէորիայի ուսումը, այնուհետև կարելի է և անհրաժեշտ է սխտեմատիքօրէն անցնել այդ ուսումը շարունակելով և միւս բարձր դասարաններում: Այդ բարձր բաժանմունքներում պիտի մեծ տեղ տալ սոյլֆեդլիոյին և երաժշտական թելադրութեան. գրանք նիւթից առ այժմ գոչու համարելով, բաւականանում ենք այս համառօտ տեսութեամբ, որից յետոյ աւելորդ չենք համարում մի քանի խօսք ևս տալու երգեցիկ խմբեր կազմելու մասին:

Բազմաձայն խմբերը լինում են 3 տեսակ,

ա) արական (միասեռ) խումբ,

բ) իգական (միասեռ) խումբ,

գ) խառն (երկսեռ) խումբ:

Բառաձայն խառն խումբ.

առաջին ձայնով երգող երգիչները ընդունւում են՝ Սոփրանո և ռիտմալիս հիմնական ութնեակի 1 աստիճանից մինչև 2-րդ ութնեակի 5-րդ աստիճանի դիապազոնով:

Երկրորդ ձայնի երգիչներ, այ՛լս փոքր ութնեակի 6-րդ աստիճանից մինչև 2-րդ ութնեակի 2-րդ աստիճանի դիապազոնով (ձայնաբովանդակութեամբ La-re):

Երրորդ ձայնով երգողներ՝ տենոր—նոյն ձայնն են վերցնում ինչ որ Սափրանները—պահանջւող նոտան է ցածրում do, իսկ բարձրում կրծքի ձայնով sol:

Չորրորդ ձայնի երգիչներ ռաս—փոքր ութնեակի 4-րդ աստիճանից մինչև 2-րդ ութնեակի 2-րդ աստիճանը (Fa—re):

Խմբի յաջողութիւնը որոշ չափով կախած է երգիչների ճիշտ ընտրութիւնից: Թէ ամեն ձայնից ինչքան երգիչներ պէտք է վերցնել—կասենք հետևեալը, որ դա մեծ չափով կախած է խմբապետի երաժշտական հասկացողութիւնից և ճաշակից, բայց և պիտի շեշտել, որ մի ձայն միւսի վերայ չ'պէտք է ճնշում գործ դնի: Կան այժմ մարդիկ, որոնք մեղրդիան երգող ձայնը շատ թոյլ են վերցնում և առաջին

ձայնը հազիւ է լսուում, իսկ միւս ձայներն ուժեղ, սակայն ընդունւած է հետեւեալ չափը, օրինակ 32 հոգուց կազմած խումբը հետեւեալ քանակով պէտք է ունենայ ամեն ձայնի երգիչներէից: 32 հոգուց մօտաւորապէս 12 սովորան, 7 այլտ, 6 տենոր և 7-ը բաս պիտի լինեն:

Ամեն մի երգ նախ պիտի ջոկ-ջոկ ձայներով սովորեցնել այսինքն ամեն խմբին իր պարտիան, մինչև նրանք այդ հաստատ կը սովորեն. անվարժ երգիչներէ հետ գործ ունենալուց, պէտք է խիտն չը միացնել բոլոր ձայները, որովհետև նրանք հեշտութեամբ կարող են շփոթել, լաւ է, որ խմբապետն առաջնորդէ հետեւեալ աղիւսակով, առաջ միացնել՝ 1 և 2-րդ ձայները և ապա այսպէս շարքով, 1-ին և 2-րդ, 2-րդ և 4-րդ, 2-րդ և 3-րդ, 1-ին և 4-րդ, 2-րդ և 4-րդ, 3-րդ և 4-րդ, յետոյ 1-ին, 2-րդ և 3-րդ, 2-րդ, 1-ին և 4-րդ ապա բոլոր ձայները միասին:

Եթէ պարտիաների մէջ պատահեն բարձր կամ շատ ցածր նոտաներ, այդ ժամանակ կարելի է երգել տալ միևնոյն պարտիան մի կամ աւելի, մէկ ու կէս տոն բարձր կամ ցածր: Այդպէս պիտի շարունակել մինչև նրանք լաւ կը իւրացնեն, որից յետոյ կիսատոներով կա-

րելի է կամաց-կամաց հասնել իսկական տոնին:

Առհասարակ կանոնաւոր խմբական երգեցողութիւն կատարելու համար անհրաժեշտ է, որ երգիչները բոլորն էլ իմանան երաժշտութեան թէկուզ հասարակ թէորիան և սօյլֆեղջիօն. լսողութեամբ երգողների բազմաձայն խումբը միշտ կունենայ թերութիւններ և հակառակ է երաժշտական պահանջներին: Բացի այն, որ կարևոր է երգիչների նոտաձանաչութիւնը, այլ և խիստ հարկաւոր է, որ ամեն երգիչ իմանայ ա) ինչ լազի վրայ է գրւած սովորելու երգը, բ) պէտք է իմանայ այդ լազի գամման, գ) պիտի կարողանայ տոն տալ և որոշել իր պարտիայի ձայնը: Առհասարակ երգիչների մէջ պիտի ուսուցիչ չը մեռցնի համարձակութիւնը. մինչև նա համոզւած չը լինի իր խմբի յաջողութեան վերայ, պիտի խուսափի հրապարակ հանելու այն, որովհետև մի անգամ կտրւող երգիչը խիստ յուսահատուում է և կորցնում է համարձակութիւնը:

Խմբի ռեպերտուարը պիտի կազմւած լինի ընտիր երգերից, ռոմանսներն ամենեկին տեղ չ'պէտք է գտնեն դպրոցի ռեպերտուարի մէջ, շատ չնչին բացառութեամբ կարելի է նրանից

օգտուել:

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

Գործիքի վերայ նւագած որեւէ երաժշտական երկը, կամ խմբով երգածը՝ երաժշտութեան մէջ կոչւում է *կատարում* կամ *գործադրում*:

Երաժշտութեան *կատարումը*, ինչպէս և գրականութեան մէջ՝ ընթերցումը, կարող են լինել գեղեցիկ և տգեղ, անտարբեր—թափթփուած և կենդանի, աշխոյժ և զգացմունքով: *Կատարման* այս բոլոր ձեւերը մեծ նշանակութիւն ունեն առաւելապէս երաժշտութեան մէջ: Երաժիշտը կամ երգիչը լինելով արտայայտող ուրիշի մտքերի, կարող է աղաւաղել այն—արտայայտել սխալ, դրա համար էլ երաժշտութեան ուսուցիչը հենց առաջին դասերից պէտք է երգիչներին ուղադրութիւնը հրաւիրի այն կանոնների վերայ որոնց օժանդակութեամբ անսխալ կերպով կարելի կատարել, որեւէ երաժշտական երկ:

Մանաւանդ խմբական երգերի ժամանակ, ուր պիտի և անի որոշ հոգեբանական անալիզ, առանց որի *կատարումը* կը լինի անբնական և երգիչները հոգով չեն կարող մասնակից լինել՝ վարակւել այն արամադրութեամբ, որ պա-

հանջում է *կատարած* երկը:

Մի որեւիցէ երգի գեղեցիկ կերպով կատարելը պահանջում է.

ա) Լաւ ինտոնացիա: Մի ձայնից միւս ձայնն անցնելը պիտի լինի որոշ և մատեմատիքական ճշտութեամբ: Պարզ արտասանութիւն դժւար հնչող ձայնաւոր տառերի:

բ) Կանոնաւոր ներշնչումն և արտաշնչումն, որի մասին արդէն ասել ենք:

գ) Ճիշտ կատարումն երաժշտական օժանդակ նշանների—մեղմից ուժեղ, ուժեղից մեղմ, կամաց-կամաց ձայնը մեղմացնել, ուժեղացնել, ճիշտ պիտի գործադրել բոլոր տերմինները, F P. ուղադրութիւն պիտի առնել չափը, սրանցից դուրս *կատարած* երաժշտութիւնը կը լինի անբնական և տգեղ և չի կարող ծառայել իր իսկական կոչման:

ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

ա. *լուծակնություն*.

Դասի նիւթն է.

ՁԱԳՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

(Ս. Վ. Արդուլեան-Երկայնաբազուկի երգարա-

նից. երես 33):

Այդ երգարունում այս երգը գրած է F—dur գամմայի վերայ, բայց յարմար է ցածրացնել մի փոքր եռեակ և երգել D—dur-ի վերայ, որովհետև փաստակար է երեխաներին mi բեմոլից բարձր mi նոտա վերցնել կրծքի ձայնով:

Մեր ձագուկը փոստում նստած քնում է,

Այ խեղճ ձագուկ հիւանդ ես դու,

Որ չես ուզում կուտ ուտել:

Ձագն ուտում է (3 անգամ):

Ձագուկ մեր չար կատից զգուշացիր.

Նա ունի շատ սուր սուր ձանկեր,

Կարող է քեզ փռասել:

Ձագուկը թռաւ (3 անգամ):

Դասի սկզբում արւում է անցած երգերի կրկնութիւն, ապա ուսուցիչը լա—կամ ֆա վանկով անում է երգի գամմայի հիմնական աստիճաններով ձայնամարդութիւն, որից յետոյ սկսում է զրուցատրութիւն: Ուսուցիչը նախ նկարագրում է ձագի ողորմելի դրութիւնը, թէ նա ինչպէս անպաշտպան է, դեռ նոր ձւից դուրս եկած չը գիտէ իր շրջապատը և ինչպէս ամեն վարկեան կարող է նրա գլխին փորձանք գալ, ապա հարցնում է դասարանից հիւրեր են

ձագերի թշնամիները—աշակերտները պատասխանում են ուրուրն է, կատուն է: Նրանցից վերջին պատասխանը լսելուց յետոյ ուսուցիչն իսկոյն սկսում է նկարագրել երգի բովանդակութիւնը: Երեխայք, ես պէտք է ձեզ մի երգ սովորեցնեմ. այժմ դուք կը տեսնէք, թէ մի փոքրիկ տղայ ինչպէս միամիտ կերպով մօտենում է իրենց հաւի ձագին և նրան խորհուրդներ է տալիս, կարծելով թէ ձագը կարող է իրեն հասկանալ և իր խորհուրդներէց օգտուել. ձագը պառկած էր փոստում և արևի ճառագայթները տաքացնում էին նրա լղար և կիսամերկ մարմինը. երեխային սկզբում թւում է, թէ ձագուկը հիւանդ է, նա կուտ էր թափել նրա առաջը, իսկ ձագը կտի վերայ ամենեւին ուշք չէր դարձնում, որովհետև փոքրիկ ձագերը սովորաբար կուտ չեն կարողանում ախորժակով ուտել, այլ աւելի փափուկ բաներ՝ օրինակ փշրանքներ, եփած ձուի մանր կտորներ և պատրաստած խմորի հատիկներ: Բայց ձագն ինչպէս երևում է շատ քաղցած էր և հակառակ իր սովորութեան քիչ ժամանակից յետոյ սկսեց կուտ ուտել, որը մեծ բաւականութիւն և ուրախութիւն պատճառեց երեխային, անհանց այդ ժամանակ նա սկսեց զանգատուել իրենց կատուից, նկարագրելով կատւին իբրև մի գա-

զան, որ շատ սուր ճանկեր ունի և կարող է ձագին փառ հասցնել, այսինքն ուտել. որովհետեւ նա տեսել էր, թէ կատուն ինչպէս իրենց հարեանի ձագուկներէց մէկին խեղդել էր և կերել: Ապա եթէ երեխաները հարցեր կուզենան տալ, ուսուցիչը պիտի պատասխանէ նրանց հարցերին մատչելի ձևով և սկսի եղանակի ուսուցումը, որի մասին արդէն խօսել ենք:

Զրուցատրութիւնը հարկ եղած դէպքում կարելի է աւելի ընդարձակ անել, մանաւանդ այնպիսի երգեր սովորեցնելիս, որոնք ունեն և բարոյախօսական—կրթիչ բնավորութիւն, օրինակ «Որբը»—Փայլուն արևն արդէն մայր միտաւ... Լաւ բացատրութեամբ տարած երգը մեծ տպաւորութիւն է թողնում երեխաների հոգու վերայ, հենց Որբ-ի երգը երգելուց զուր տեսնում էք ինչպէս նրանք ոգևորւած են երգում և ամբողջ հոգով մասնակցում են իրենց կատարումին, այստեղ իսկ երգեցողութեան դասը հասած է լինում իր նպատակին:

բ) ԴԱՄԱՆԱՄԱՐ.

Դասի նիւթն է «Կկուն»

Գերմանական ժողովրդական երկձայն երգ. կայ Սպ. Մելիքեանի երգեցողութեան դասա-

գրքում: Երգը գրւած է G—Dur դամմայի վերայ, շատ յարմար դամմայ է և կարիք չը կայ տոնը փոխելու: Սովորեցնում է միմիայն բառերը և եղանակն առանց նոտերի:

Կո՛ւ, Կո՛ւ, Կո՛ւ, Կո՛ւ

Կանչում է կըկուն,

Եկէ՛ք, երգենք միշտ,

Պարենք, թռչենք զւարթ,

Դէ՛հ շուտ, դէ՛հ շուտ,

Գարուն է գալիս: (Չայնամարզութիւն)

Առաջ նկարագրում ենք կկուն, ինչպիսի թռչուն է նա և ինչու համար ենք նրա անունը կկու դրել և այլն...—Յետոյ սովորեցնում ենք **յարակցող** ձայնը (բ-բ ձայնը), երբ համոզւում ենք, որ դասարանը լաւ իւրացրեց այդ, սովորեցնում ենք առաջին ձայնը՝ մելոդիան, որից յետոյ միացնում ենք երկու ձայները: Այս ձևը մեծ փոխանակութիւն և լաւ արդիւնքներ ունի ոչ բոլոր երգերի համար: Յաճախ լինում են երգեր, որոնց յարակցող ձայնը մելոդիական զեղեցկութիւնից զուրկ է, ուստի այդպիսի դէպքերում պիտի խուսափել այդ երգերից. պէտք է խուսափել և այն երգերից, որոնց ճշգրիտ կատարումը զուրկ չի գալիս ինչ ինչ պատճառներով, ինչպէս Օգիւստ Շապիւնէ ասում, որի հետ միանգամայն համա-

ձայն ենք: Այս բաժանմունքում երկրորդ կիսամեակից յետոյ պիտի սովորեցնել աւելի շատ երկձայն երգ, որոնց երբեմն ուսուցիչն էլ կարող է մասնակցել իբրև երրորդ ձայն (Basso): Պատարագի մատչելի կտորներից «փառք քեզ տէր, ամէն» և այլն եռաձայն ակորդներով կարելի է կատարել դասարանում, իբրև յարմար սովորչի, որ իբրև ձայնամարդութիւն լինելուց բացի, կարող է և միջոց ծառայել Forte և Piano, dim... տերմինների գործադրութեան վարժեցնելուն: Յարմար է և ունիստնով խմբական երգեցողութիւն կատարել այսբաժնում, որն էլ իր գեղեցկութիւնն ունի, օրինակ Կ. Վարդապետի «Կաքաւի երգը», որտեղ solo-ի երգածը կրկնում են զանազան խմբեր:

գ) *բաժանմունք*

է՛յ կանաչ ախպեր.

(Ռ. Մելիքեանի և Ա. Մանուկեանի «երաժշտ. այբբեստոն երես 12»).

Դասի նիւթն է C—Dur գամմայի վերայ սովորեցնել վերոյիշեալ երգը նոտերով: Նախ անել համառօտ գրուցատրութիւն բացատրելով, թէ երեխաներն ո՞ւր են կանաչ ախպեր ասում, ապա նկարագրել գարունը և նրա տւած օգուտները: Սրանից յետոյ սովորեցնել աշակերտներին

ըին լսողութեամբ ճիշտ երգել դրա եղանակը: Ապա կրկնել տալ մի քանի անգամ C—Dur-ի զլխաւոր ակորդներ կազմող նոտաները, որից յետոյ անցնել եղանակի սովորչիօյին, որը կատարելուց մեծ ուշք դարձնել ութմայի վերայ: Վերոյիշեալ երգարանը յարմար նիւթ համարել միայն երրորդ բաժանմունքում, եթէ յարմար գտնւի միւս դասին թելադրել նոյն թուիչներ ունեցող մի ուրիշ երգ կամ պարզ վարժութիւն, պահանջել աշակերտներից, որ նրանք լսած երգը գրի առնեն:

Գ. բաժանմունքը վերջացնելուց յետոյ աշակերտները բացի C—Dur գամմայի կազմութիւնը լաւ իմանալուց, պիտի և ունենան թէ՛ որիական այն պարզ տեսութիւնը, որ դրւած է նոյն գրքի վերջում: Այս դասարանում կարեւոր է երկձայնել և դասարանում երգել այն երգերը, որոնք յիշւած են գրքի վերջում. երկձայնում է ինքն ուսուցիչը և աշակերտների ուշադրութիւնն է հրաւիրում երկձայնելու երկու զլխաւոր ձևի վերայ՝ եռեակների և վեցեակների շարւածք: Իւրաքանչիւր երկձայն երգ ամեն մի աշակերտ պիտի իմանայ երգել լսողութեամբ և նոտերով:

Եռաձայնելու կանոն և նրա փոխանակումը դասարանում չ'պիտի կատարել, դա աւելի

կծանրացնէ նիւթը և միջոց չի տայ լաւ իւրացնելու այդ բաժանմունքում առաջադրեալ կուրսը: Բայց ինչպէս ասել ենք ուսուցիչն երբեմն կարող է մի քանի աշակերտներ հրաւիրել զրատախտակի մօտ և նրանց երկու մասի բաժանելով երկձայն երգել տայ իւր սովորեցրած երգերից, ինքն էլ մասնակցելով իբրեւ ակորդներ կազմող հիմնական ձայն (генераль басть):

Վերջացնելով մեր ասելիքը ևս այս բաժանմունքների մասին պէտք է աւելացնենք, որ նոտաների ուսուցման այս եղանակը կարիք չը կայ փոխանակելու և Դ. րդ ու աւելի բարձր բաժանմունքներում. այնտեղ արդէն ուսուցիչները տարւայ սկզբից պէտք է իրենց ծրագիրը կազմեն (որովհետեւ ծխական և թեմական դպրոցների համար դեռ ասպարէզի վրայ չը կայ լաւ և յարմար կազմած ծրագիր, որ նոյնպէս և պարտադիր լինի: Հոգևոր իշխանութիւնն էլ մանաւանդ առաջիններին առաջադրած ծրագրի նկատմամբ ինքն էլ նկատում է, որ գործը տարւել է անհատական ոյժով, որից և առաջացել է խառնուրդներով, որ միաժամանակ առաջադրում է անցնել երեք ձևի երաժշտութեան, այն է Է. Շէէի թւանշանների սխտեմ, հինգ զծային սխտեմ և հայկական նոտաների ուսուցում) և սկզբից և եթ անցնեն

նրա գործադրութեան: Այդ բաժանմունքներում արդէն կարիք չը կայ շարունակել բառերի օգնութեամբ եղանակի նոտաներ սովորեցնել: Շաբաթական 2 ժամեայ դաս պիտի նշանակւեն բոլոր դասարաններում. երգեցողութեան կուրսը միջնակարգ դպրոցներում պիտի վերջացած համարել Դ. րդ դասարանում (Դ. րդ տարի), իսկ Ե. րդ և Զ. րդ դասարանում Ֆիզիկայի ակումտիկայի մասը պիտի անցնել աւելի ընդարձակ և հիմնովին: Краевичъ կամ Малпигиъ и Буренингъ-ի դասագրքերից դուրս պիտի և նկատի առնել զուտ մասնագիտական գրքեր:

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Թէ առհասարակ ինչ երգեր պիտի անցնել դպրոցներում, դրա մասին մենք արդեն խօսել ենք, բայց այստեղ ուզում ենք մի անգամ ևս շեշտած լինել, որ ժողովրդական երգերը չը պէտք է վտարւեն դպրոցներից, որի համար առաջ ենք բերում Օ. Շապիւ ֆրանսիացու կարծիքը: «Վերջապէս պիտի թողնել այն թիւր կարծիքը, թէ ժողովրդական գեղարւեստն ապրում է միմիայն ժողովրդական երգերով և որ այդ միայն ընդունակ է դիմելու նրա սրտին և բաւական է նրա լիբիժական պահանջներին

և զարգացումին: Ի հարկէ ժողովրդական երգը ոչ միայն օգտակար է, այլ և անհրաժեշտ, բայց ժողովրդական գեղարվեստական ձևի տակ ամենագրաւիչն այն է, որ տրամադրում է դէպի երաժշտական լեզուն, նա մեղ տիրում է ծննդից մինչև մահ, անցնելով սերունդներէ, տարածելով իր ճանապարհի վերայ մարդկային ուրախութեան և տխրութեան արձագանքներ:

Ժողովրդական երգը պիտի երեխայի առաջին թոթովանքը լինի, մնալով հասունութեան հասակի սիրող ընկերը, բայց նա մենակ չի կարող բաւարարութիւն տալ իդէալական այն պէտքին, որ իւրաքանչիւր մարդ կրում է իր մէջ, նա իր յագուրդը կարող է ստանալ միայն իսկական գեղարվեստից, որովհետև վերջինս ոչ միայն աշխատում է տրամադրել և հըրճւանք պատճառել, այլ որ գլխաւորն է, թողնել սրտի և հոգու մէջ բարձր և ազնիւ մտածողութեան սերմեր, հասցնել բարոյական մեծութեան գեղեցկագիտական կատարելութեան, այսինքն ճաշակի և գեղեցկի յաղթանակին, գեղարվեստի սրբազան և վերջնական նպատակին»:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ա. քաժանմանք

- 1) Երբ մայիսին ես անցնում եմ...
- 2) Արև, արև, եկ, եկ,
- 3) Մանիր, մանիր իմ ճախարակ
- 4) Թռչնիկն ահա.
- 5) Մեր ձագուկը:
- 6) Երկու փոքրիկ նապաստակ.
- 7) Սիրուն անմեղ իմ գառնուկ
- 8) Աղւէսը պառկեց...
- 9) Ծիտը ծառին...
- 10) Կատուն եկաւ փիսիկ-փիսիկ
- 11) Արագիլ, բարով եկար.
- 12) Փիսոն ու աքլորը
- 13) Սիրուն թիթեռ, ինձ տաս,
- 14) Կար չը կար երբեմն.
- 15) Հաֆ, հաֆ, հաֆ,
- 16) Հա ծագեցաւ արեգակը.
- 17) Մարտը տալիս է ճնծաղիկ
- 18) Հաւը խօսեց երեք բերան.
- 19) Լէպ հօ, լէ, լէ.
- 20) Մենք երաժիշտներ ենք:
- 21) Այսպէս է ցանում գիւղացին
- 22) Կաքաւի երգը:

- 23) Աղջկերք պար բռնեցէք:
- 24) Երբոր լեզուս բացւեցաւ.
- 25) Արեգակը դուրս է եկել.
- 26) Մայրիկ ի՞նչու այս խեղճը.
- 27) Վեր կաց մանուկ խորունկ քնից.
- 28) Նոր տարի.
- 29) Հրաւեր. աղայք դպրոց հաւաքւեցէք:

բ. քաժականներ

- 1) Աշունն եկաւ.
- 2) Կարօտ ենք աեսքիդ.
- 3) Յուրտը փչեց.
- 4) Մայիսն եկաւ, բացւեց վարդը սիրունիկ.
- 5) Ուրախութիւն քեզ անպակաս.
- 6) Արի Մանան, արի.
- 7) Մարտն անցաւ.
- 8) Օրօրոցի երգ.
- 9) Ննջիւր մանուկ.
- 10) Մանուշակ. սիրուն մանուշակ.
- 11) Հասօյի երգը.
- 12) Փայլուն արեւ.
- 13) Արտուտիկ ի՞նչու.
- 14) Գարուն է եկել.
- 15) Է՛յ, կանաչ ախպեր.
- 16) Ա՛յ սե տապեր
- 17) Մեր հայրենիք

- 18) Զէյթունցիներ.
- 19) Կուեցէք աղերք.
- 20) Զէյթուն անկախ.
- 21) Արաքսի արաատուքը.
- 22) Արե բացւեց (եռածայն խումբ ունիսանով Կ. վարդապետի).
- 23) Առաւօտեան թռչնոց երգեր (երկձայն)
- 24) Արի դու, արի (երկձայն)
- 25) Ես լսեցի մի անուշ ձայն.
- 26) Կըկու (երկձայն)
- 27) Օրօր Մոցարաի (երկձայն)
- 28) Պանդուխտ պատանեկի երգը.
- 29) Тамъ вдали за рѣкой.
- 30) Дѣти въ школу собирайтесь.
- 31) Румяной зарею.

գ. քաժականներ: Շարաթական 2 դաս.

Գծային սխտեմով դիտոնիք դամմայ. հինգ զծերի աստիճանական կարգը. զծամէջ. սկզբում մաժոր դամմայի (դիտոնիք) առաջին քառունակի զրաժը երգելի երգածը ձայնագրել, նոյն վարժութիւններն երկրորդ քառունակի վերայ. $\frac{1}{8}$ չափի նոտաներ. ութմ ե չափ. ժամանակի հիմնական բաժանումները: Պաուզա $\frac{1}{8}$ չափի. ի՞նչ է դամման. մաժոր դամմաների կազմութիւնը: Զայնամիջոցներ, նրանց անուն-

ները—օքտաւա. միայն սօլի բանալի: Նոտաների գրութեան ձևերը:

ւ. դասարան: Շաբաթական 2 դաս.

Տաքտ, հատած, գրուպալիրովկայ. երկմասեան և եռմասեան չափեր. նրանց զանազանութիւնը: Նախատակտ, լիզա, լիզատուրա, ֆերմատո: Բնական մինոր գամմայ, վարժութիւններ և երգեր բնական մինոր գամմայի վերայ. նրա կազմութիւնը և զանազանութիւնը բնական մաժորից: Չայնամիջոցների շրջումը. ուսուցիչա. ակցենտ: Լսողական թելադրութիւն անցած վարժութիւններից կամ երգերից:

բ. դասարան: Շաբաթական 2 դաս:

Դիեզ, բեմոլ և բեքար. զարգարանքներ՝ ֆորշլագ, գրուպպետո, տրեյ և մորդան: Տրիոլներ և սեքստոլներ: Կազմել մաժոր գամմայ բոլոր նոտաներից դիեզներով, կազմել մաժոր գամմայ բոլոր նոտաներից բեմոլներով: Կազմել մինոր գամմայ բոլոր նոտաներից դիեզներով և բեմոլներով: Հարմոնիքական մինորի կազմութիւնը. հարմոնիքական մաժորի կազմութիւնը: Տեմբը, դիապազոն. բարդ չափեր $\frac{6}{8}$, $\frac{3}{8}$, նոտաներ $\frac{1}{8}$ չափի: Աւելի բարդ թելադրութիւն. երգել միջակ ծանրութեան վարժութիւններ:

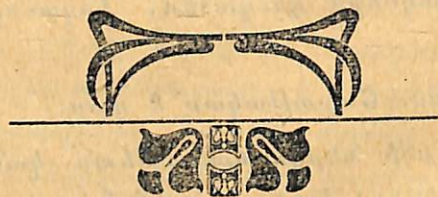
գ. դասարան: Շաբաթական 2 դաս.

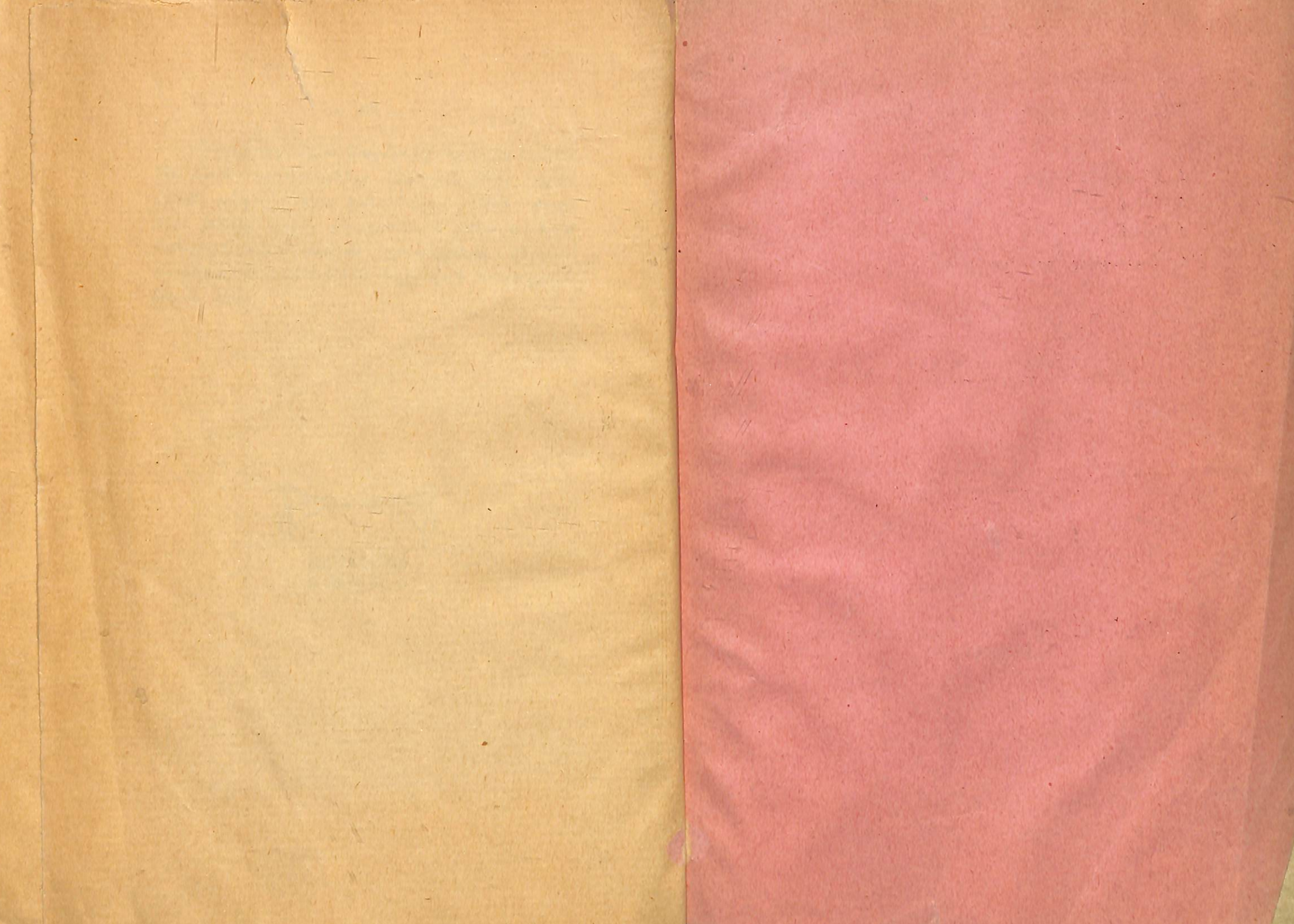
Նոտաների անունները գերմանական տառերով. գամմաների կարճ անունները: Կրկնակի դիեզ, բեմոլ և նրանց ոչնչացումը: Չայնամիջոցների տեսակները: Գամմայի աստիճանների անունները մինչև վերին տոնիք: Էնգարմոնիզմ. խրոմատիքական գամմայ. նրա կազմութիւնը: Եկեղեցական լադեր: Չուգահեռ գամմաներ. զարտուղութիւն մինչև 3-րդ աստիճանի (сродство гаммы 3-й степени) նոտագրութիւնը հեշտացնող նշաններ: Խնչ է ակորդը: Նրանց կազմութիւնը և դիսալոնները. մարդկային ձայների բաժանումը: Չայների շարժողութեան տեսակները՝ զուգահեռ, կողաւոր և հակադարձ:

դ. դասարան: Շաբաթական 2 դաս.

Խիստ ոճի ներդաշնակութեան կանոնները (строгий стиль) 7-րդ աստիճանի եռահնչիւն ձայները. (трезвучіе на 7-мъ ступени) եռահնչիւն ձայների շրջումները. նրանց անունները՝ նոյնպէս և թւանշաններով: Կադենցիայ և նրա տեսակները: Չարտուղութիւններ, նոյնպէս և անցողները և նշանակութիւնը, նրա լուծման գլխաւոր ձևերը: 7-րդ աստիճանի սեպտակորդ նրա լուծումը:

Նոնակորդ. նրա կազմութիւնը և լուծումը:
Մի ձայն երկարացնելը (задержание), պրե-
դեոմ, պեդալ և նրա կանոնները: Ամեն կազ-
մած խնդիր երգել դասարանում քննադատելով
հանդերձ. երաժշտական գրաւածքների վերլու-
ծութիւն: Ծանօթութիւն հայկական նոտագրու-
թեան հետ:

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻ

- 1) Մանկական երգեր I բաժ.— համար . . .
- 2) » » II բաժ.— համար . . .
- 3) Երկձայն երգեր
- 4) Դասագիրք երաժշտութեան

Գինն է 25 Լ.

Պահեստը՝ Երивань, Книжный магазинъ
„АРАРАТЪ“.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0306298

